

Onko Suomi kuin Amerikka?

Robert Putnam kertoi sukunsa tarinan, joka oli lähes identtinen oman ja varmasti monen muunkin suomalaisen kanssa. No, ei minusta tullut Harvardin professoria ja minun Joe ja Mary Sue löytyvät ihan omasta suvusta. Toki myös Miriam.

Globaali rakennemuutos on rouhinut Suomenkin läpi viime vuosina, kun pari vuosikymmentä sitten saimme aikaan ihan lokaalinkin talouskriisin. Silti ajattelen itse, että minun sukupolveni saattoi vielä nauttia samanlaisista mahdollisuuksista kuin Bob pari vuosikymmentä aiemmin. Minunkin kaveripiirini jakautui jossakin määrin samoin kuin Putnamin ikätoverit sen mukaan, minkälaisen koulutusuran he valitsivat. Suomalainen yhteiskunta on ruvennut yskimään omallekin ikäluokalleni, mutta nuoremmille se toimii eri tavoin kuin meille eikä lainkaan niin yksiselitteisesti kuin aiemmin.

Pelkkä korkea koulutus ei tosiaankaan enää toimi Suomessa. Pitää osata kouluttautua oikeille aloille, jotka vetävät työvoimaa tulevaisuudessakin. Mutta vielä ongelmallisemmaksi on käynyt se, että osa nuorista on päättänyt ikään kuin itse lakata yrittämästä.

Mistä tämä sitten johtuu onkin erittäin kinkkinen kysymys. Lyhyen vastauksen antaminen on mahdotonta, mutta yritän sitä Putnamin tarinan avulla. Suomessa työväenluokan ovat käsittääkseni pettäneet sekä markkinat että työväen puolueet ja ay-liike. Vasemmistupuolueet ovat keskiluokkaistuneet ja akateemistuneet, mikä näkyy hyvin kansanedustajissa ja kunnanvaltuustoissa – ehdokaslistoiltakin on ollut viime vuosina vaikea löytää duunareita.

Itä-Helsingistä ei esimerkiksi löydy valtuutettuja juuri mistään puolueesta. Varsinkin miespuolinen työväenluokka onkin löytänyt perussuomalaiset omaksi puolueekseen. Kun Amerikassa työväenluokka on Putnamin mukaan sekä eristäytynyt keskiluokasta on se myös sisäisesti heikentynyt. Näin on käynyt tietysti Suomessakin, kun perinteiset työväen yhteisöt eli puolueet, ay-järjestöt, urheiluseurat ja muut yhdistykset ovat keskiluokkaistuneet.

2000-luvun työväenluokan tunteja ja kulttuuria ei artikuloi kukaan työväenliikkeen perinteisessä sivistyshengessä. Tämä lienee ikävintä, mitä Suomessa on tapahtunut viime vuosikymmeninä. Ja se näkyy katkeruutena, joka kohdistuu toisiin heikossa asemassa oleviin ryhmiin eikä omiin edustajiin tai järjestöihin, joissa työttömän ääni ei kuulu. Tai ehkä vielä ikävämpää on se, että työväenluokka on päättänyt löytää ratkaisut oikeistolaisesta puolueesta, joka sekin tietysti pettää heidät.

Tarinassani on sukulaisten nuoria aikuisia, jotka ovat käyneet peruskoulun, osa lukionkin, mutta eivät sen jälkeen ole löytäneet itselleen riittävän hyvää työtä tai opiskelupaikkaa. En ole voinut välttää ärsyyntymästä, kun olen nähnyt heidän odottavan yhteiskunnalta tukea pelkästään siihen, että hankkivat lisää lapsia. Juuri minkäänlaista halua työn tekemiseen – varsinkaan sen paskatyön – ei löydy, vaikka koulut ovat jääneet kesken.

Tätä on vaikea ymmärtää, kun tietää, että heidän isovanhempansa tekivät rajusti töitä lähes ilman koulutusta ja heidän vanhempansa kouluttivat itsensä ammatteihin, joissa tekivät pitkän työuran, joka tosin loppupäästään saattoi päättyä työkyvyttömyyteen ja työttömyyteenkin. Putnam näkee eron siinä, ketkä valitsivat Collegen ja ketkä eivät. Jälkeläiset nauttivat (iso)vanhempiansa tekemistä valinnoista.

Suomessa tilanne on samansuuntainen, mutta muutos on tapahtunut täällä nopeammin. Peruskoulu ei enää riitä mihinkään ja heikoimmassa asemassa ovat ne, jotka eivät ole käyneet mitään toisen asteenkaan

oppilaitosta vaikkapa kahteen sukupolveen. Ja toisen tai kolmannen polven akateemiset suvut ja heidän vesansa voittavat työpaikkakilpailuissa ensimmäisen sukupolven akateemiset, joita on monilla aloilla jo aivan liikaa ainakin tohtoritasolla. Samaan aikaan nuorten odotukset työpaikkoja ja palkkoja kohtaan on noussut pilviin.

Amerikassa iso kuva lienee siis selvempi ja jako jyrkempi työväenluokan ja koulutetun keskiluokan välillä. Suomessa oletamme ainakin, että koulujärjestelmämme kykenee löytämään myös köyhistä perheistä lahjakkuudet eikä se se suosi rikkaiden lahjattomia niin kuin Putnam kuvioillaan esitti. Siellä vain alle kolmasosa todella lahjakkaista köyhistä voi jatkaa opiskeluaan Collegen tai yliopistoon, kun lahjattomista rikkaimmista sama osuus menee korkeakouluihin.

Suomessa tämä näkyy ainakin niin, että eri aloille on rakentunut taiteilija-, lääkäri-, urheilija-, ekonomi-, mutta myös yhteiskuntatieteilijä-, opettaja- tai insinööri ym. sukuja, jolloin voi ainakin periaatteessa kysyä, pääsevätkö kaikki lahjakkaimmat opiskelemaan vai onko kyse sosiokulttuurisesta pääomasta, joka myös selittää sukupuoleltaan segregoituneet opiskelu- ja työmarkkinamme.

Oletus siis Suomessa onkin, että pelkkien koulutusmahdollisuuksien lisäämisen kautta emme pysty tasa-arvoistamaan yhteiskuntaamme. Ja kuitenkin syrjäytymisen estämiseen olisi löydettävä sosiaalisia investointeja, jotka toimisivat nyt samoin kuin High School Amerikassa 1900-luvun alkupuoliskolla ja peruskoulu Suomessa sen loppupuolella. Itse kyllä suosittelisin oppivelvollisuusiän nostamista 18-vuoteen tai toisen asteen oppilaitoksen käymiseen, koska kaikkein heikoimmat syrjäytyvät juuri tuossa iässä ja jäävät ilman mahdollisuuksia pärjätä.

En silti usko pelkän opiskelun voimaan, vaan meillä pitäisi olla myös sosiaalista pääomaa rakentavia harrastus-, kansalais- ja vapaaehtoisvelvollisuuksia, jotta eri ihmisryhmät oppisivat toimimaan yhdessä. Eliittilukioiden tytöistä ja amiksen pojista on jo pitkään puhuttu, mutta eriytyminen näkyy monissa muissakin väestöryhmien suhteissa kokemus- ja merkitysmaailmojen eroina, joiden vuoksi meillä on nähty ja kuultu niin katastrofaalista ohipuhumista sosiaalisessa mediassa tämän vuoden aikana.

Yhdessä tekeminen ja kokeminen on ainut toimiva keino vähentää ennakkoluuloja, lisätä suvaitsevaisuutta, mutta myös sosiaalisen pääoman rakennusaineita eli vertaisuuden tunnetta, vastavuoroisuuden kehittämistä ja yleistä luottamista toisiin ihmisiin ja instituutioihin. Ei siis ole ihme, että jalkapallolla rakennetaan siltoja vaikkapa turvapaikanhakijoiden ja kantaväestön kesken. Kaikki eivät pelaa jalkapalloa, mutta yhteistä tekemistä varmasti löytyy.

Voisiko Suomi sijoittaa vanhaan sosiaaliseen investointiin, jolla on niin perinteinen nimikin kuin talkoot? Ja nyt en puhu taloustalkoista tai negatiivisista talkoista, joissa annetaan vain rahaa tai luovutaan eduista. Ne eivät ole talkoot, vaan niillä ostetaan palveluja. Talkoissa sen sijaan rakennetaan yhdessä uutta taloa, tietä, kenttää tai mitä tahansa, joka koetaan yhteisölle tärkeäksi. Ja kaikkien panos on yhtä tärkeä.

Suomi ei ole Amerikka, mutta kyllä sieltä oppia voi.